

YEŞİL TEKNOLOJİ ve İKLİMSEL ADALET

Emet Değirmenci

Eselden havadan sudan konuşmak adeta laga luga etmek, ya da boşluk doldurmak anlamına gelirdi. Şimdilerde ise ne yazık ki günlük konuşmalarımızın bir parçası oldu. Küresel ısınma yalnız en büyük ekolojik sorun olmayıp aynı zamanda en büyük sosyal ve ekonomik sorun olarak gündemimizin baş köşesine oturdu. Artık çocuklarımız gençlik çağlarında Orhan Veli'nin *Beni bu güzel havalar mahvetti* şiirinden esinlenip dizeler döküremeyecekler. Onun yerine "felaket günleriyle nasıl başa çıkarız"ın muhakemesini yapmak durumundalar.

Nereden Nereye?

Kızılderili şef, beyaz adamın doğayı meta olarak görüp bir felakete sürükleyeceğini yüzyıllar öncesinden görmüştü. Fosil yakıtlara dayalı sanayileşme endüstri devrimi sonrası 19. yüzyılın başında hız kazanmaya başladı. Endüstriyalist kapitalizm doğayla bütünleşmiş yaşamları yok etti. Beyaz adamın açgözlülüğü, ürettiği metalara sürekli pazar yaratmak kaygısıyla yetinmeyi bilmeyen bir toplum yarattı. Her şeye ekonomik kavramlarla bakan beyaz adam hava, su ve doğal varlıklara ekonomik değer biçmeden (belki de onların sonsuz olacağı düşüncesiyle) talanını sürdürdü. Dolayısıyla gerek endüstriyalist kapitalizmin bize dayattığı tüketim toplumu normları, gerekse merkezi ve büyük ölçekli kirli teknolojiler bizi bugünlere getirdi. Marksizmin dahi ekonomi odaklı teorilere sahip olduğu dikkate alınırsa tüketime yönelik gelişmenin felaket sinyalleri vereceğini yüzyıllar öncesinden öngörmek oldukça zordu.

Şimdi ise gezegenimizde hava kirliliği, sel baskınları, erozyon, fırtınalar ve kasırgalar gibi afetlerle daha sık yüzleşir olduk. Dünyamızın gittikçe artan birçok yerinde yalnız temiz içme

suyu bulmak sorun olmakla kalmadı, doğa kendisini hoyratça kullananlara öfkelerini püskürtmekte. Bu öfke bazen aşırı sıcaklar, kuraklık, erozyon, sel baskını ve kasırga olarak yaşamımızı etkilerken, bazen de aşırı soğuk ve güneşli günlerin özlemle beklenmesi şeklinde oluyor. Adaletin zaten var olmadığı beyaz adamın dünyasında şiddetli kış ve bunaltıcı sıcaklar; yaşlıları, kimsesizleri ve yoksulları daha çabuk vurur hale geldi. Hatta kapitalist beyler bunu kendi güvenli köşelerinde bize doğal seleksiyon olarak bile dikte etmeye çalışıyorlar. Ancak gidişatın sınıf yapısı ne olursa olsun herkesi (değişik ölçeklerde de olsa) etkilemekte olduğu aşikar. Elbette yoksul ülkeleri ve gelir durumu düşük kesimi daha derin etkileyeceği bir gerçek.

Çevre Sığınmacıları

Kapımıza dayanan kaçınılmaz bir gerçeklik var ki; bu durum çevre sığınmacılarının sayısını günden güne artıracak. Gelişmiş ülkeler duvarlarını her türlü sığınmacıya karşı yükseltmeler de çaresiz kitleler bu duvarları şu ya da bu biçimde yıkmak zorunda kalacaklar. Amerikanın beyaz varlıklı insanı istemese de kara derili bir Jamaikalıyla, ya da İstanbul'un Bebek semtindeki Türkiyeli bir zengin, Güneydoğulu bir Kürtle burun buruna gelmek zorunda.

Verilere göre [1] yalnız Bangladeş'te 17 milyon insan deniz seviyesinin bir metre altında yaşıyor ve her yıl artan sayıda sel baskınlarıyla karşı karşıya. Öngörülere göre 2080 yılına kadar (farklı tahminler olsa da) yaklaşık 500 milyon insan iklim değişiminden dolayı başka yerlere göç etmek zorunda kalacak ki, bu rakam şu anda dünyadaki sığınmacı oranının yüzde 58'i. Bilindiği gibi Güney yarımküre buzulların erimesi ve diğer etmenler sonucu küresel

ısınmadan en hızlı etkilenen alan oluyor. Bugün Pasifik Okyanusu ülkelerinden bazıları sular altında kalmaya başladı bile. Örneğin, Pasifikte Avustralya ile Hawaii arasında bulunan "Tuvalu" gibi küçük adaların hükümetleri nüfuslarını Avustralya ve Yeni Zelanda'ya taşımak için 2005 yılında ilgili hükümetlere başvuruda bulundu [2].

Birleşmiş Milletler'de çevre sığınmacılarının gittikleri ülkelerde siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak kabul görmeleri için yaptırımlar getirme tartışmaları yapılsa da iğneyle kuyu kazmaktan öteye gidilmiyor. Dünya Bankası verilerine göre [3] gelecek yüzyılda deniz seviyesinin 50 cm yükselmesiyle dünya nüfusunun üçte ikisi iklim değişiminden doğrudan etkilenecek. Öte yandan gökyüzünde artık bizi koruyamayacak kadar sıcak, ya da ısıtamayacak kadar soğuk hale gelen battaniyenin (ozon tabakası) tahribatından kim nasıl sorumlu tutulacak? Hangi hak arama kurumlarına başvurulacak? Sigorta kurumunun bile ne olduğunu bilmeyen yoksul insanlar hangi kurumlara başvuracak? Kaldı ki; dünyanın önde gelen sigorta şirketleri bile bu zararları karşılayamayacaklarını şimdiden belirtiyorlar.

Öte yandan kapitalist toplum küresel ısınma felaketleri sonucunda oluşan çevre felaketlerinde zenginle fakir, kara deriliyle beyaz derili, kadınla erkek, gençle yaşlı gibi hiyerarşik kavramların yarattığı eşitsizliği keskinleştirecek. Yoksul insanlar sadece küresel ısınmanın yıkımıyla değil, 2005 yılının Ağustos ayında Amerika'da oluşan Katrina kasırgası sonrası New Orleans'da olduğu gibi yıkıcı, ırkçı ve ayrımcı politikalarla yüz yüze geliyorlar. New Orleans'da çoğu Afrika kökenli Amerikalılardan oluşan insanlar felaketin faturasını yalnızca yüzlerce kurban vermekle ödemedi, felaket sonrası 150 bin insan temel sosyal hizmetlerden dahi yoksun bırakıldı. Felaket sırasında kendiliğinden gelişen halk örgütlenmelerinden biri, içlerinde anarşistlerin de etkin rol oynadığı *Ortak Zemin* (Common Ground) oldu. Devlet kurumlarından umudunu kesen yerel insanlar ve örgütler çaresizlere ulaşma ve gerçekleri kamu oyuna açıklama yolunda adım attılar. Kara derililerin temel ihtiyaçları dahi karşılanmadığı gibi hatta cesetleri haftalarca ortada bırakıldı. Bu da gösteriyor ki; Amerika gibi varlıklı bir ülkede düşük statülü

insanlar doğal afetlerin şamarını yüzlerinde birkaç kez daha acılı hissediyorlar. Çünkü kapitalist sistem rekabete dayalı olduğundan sürekli eşitsizlik yaratır. Ek olarak günümüzün küresel kapitalizmi sosyal hizmetlerden ne kadar kesinti yapılırsa onu kâr saymakta. Bu yok edilen hizmet alanları özelleştiriliyor. Özelleştirilen hizmeti kara derili Amerikalının satın alması ise olanaksız.

Köktenci yerel örgütlenmeler tarafından iklimsel adalet için mücadelede, insan hakları ve diğer canlı haklarının gözetildiği çevre sığınmacıları politikası geliştirilmeye çalışılıyor. Konu üzerine kafa yoran ekolojik örgütlenmeler de hükümetlerini bu konuda politika üretmeye zorluyorlar. Örneğin, Avustralya'da *Friends of the Earth* olarak bilinen *Yeryüzü Dostları* bunlardan biri. Dünya çapındaki bir ağın parçası olan bu örgütlenme diğer ülkelerdeki benzerleriyle küresel bir politika oluşturmayı amaçlıyor. Ancak, Avustralya hükümetinin Kyoto anlaşmasını bile imzalamadığı ve hatta yüzde 60 oranında kömüre dayalı enerji politikası göz önüne alınırsa çevre sığınmacılarına ilişkin politika geliştirmesi şu ana kadar olası görünmüyor.

Biraz Daha Gerçekler

İklim bilimcilerin tespitlerine göre yazın kullanılan soğutma cihazlarının gelecek 25 yılda küresel ısınmayı 0.2 ile 1.4 derece artıracığı tahmin ediliyor [4]. Endüstriyalist sistemin çılgınca enerji kullanan devasa iş ve tatil yerleri -onların aydınlatma, ısıtma ve soğutma için harcadığı enerji- kömür, petrol gibi fosil yakıtların tüketimini ve nükleer enerji gibi atıkları sorun olan merkezi teknolojileri gerektiriyor. Amerika'daki George Bush rejimi, sera gazlarının azaltılması konusunda yeterince çaba sarf etmediği gibi kapitalizmin yeşillendirilmesi için çabalayan iklim insanlarını bile suçluyor. Onların açıkladıkları gerçekleri endüstriyel gidişatın çarkına çomak sokmak olarak görüp onları "günümüzün komünistleri" ilan ediyor.

1999'da imzalanan *Kyoto Protokolü*nde yerine getirilmesi önerilen yaptırımlardan en önemlisi 2012 yılına kadar sera gazı emisyonlarının 1990

yılı baz alınarak % 5 azaltılması. Ancak bu konuda bu güne kadar elle tutulur bir aşama kaydedildiği söylenemez. Küresel ısınma gerçeği konusunda yeterli önlem alınmaması, bir nevi kapitalizmin kendi bindiği dalı kendinin kesmesi demektir. Kapitalistler şimdi de ister istemez atmosfere saçılan sera gazı emisyonlarını hangi düzeyde tutarlarsa bunun sürdürülür olarak kabul edileceğinin muhakemesini yapmakta. Bir başka deyişle; gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin küresel ısınmadaki payları hesaplanarak geleceğe yönelik kotalar belirleniyor. Kuzey'in zengin ülkeleri Güney'in kaynaklarını kullanarak sömürgeci mantıklarını değişik şekilde de olsa sürdürmektedirler. Bunu bazen kendi ülkelerindeki endüstriyel üretim, madencilik vb faaliyetlerini Üçüncü Dünyaya taşıyarak yapıyorlar. Örneğin, Türkiye bu yıllarda Avrupa'nın beyaz eşyasını daha fazla üretmekle övünürken sera gazı emisyonlarını % 72 oranında artırdı.

Dünyanın en zengin ülkeleri olarak bilinen G8'leri de içeren 25 ülke (artı Çin ve Hindistan)] atmosfere saçılan karbondioksit emisyonlarının yüzde 83'ünden fazlasından sorumlular [6]. Ancak Amerika ve Avrupa Kuzeyde, Çin ve Hindistan ise Güney ülkeri arasında sayılıyor. Örneğin, Avrupa Birliği ülkeleri küresel ısınmaya karşı önlem olarak *Kyoto Protokolü*'ndeki 'ekolojik vergilendirme'nin uygulanması üzerinde

duruyor. Buna göre Güney'in kaynaklarını sömüren Kuzey ülkeleri güneyde yaptıkları endüstriyel etkinlikler sırasında saçtıkları sera gazı emisyonlarından sorumlu tutulmalı. Bu tür bir mantıkla ekolojik adalet olarak da yutturulmaya çalışılan *ekolojik vergilendirme*, hem parası olan kirletir ve öder anlamına gelmekte, hem de sömürgecilik faaliyetlerinin meşrulaştırılması demek.

Üstelik önerilen bazı diğer sistemler, yönetmelikler ve ölçme gücü kapitalizmin ekonomik envanterinde karşılık bulmayabiliyor. Örneğin, şu anda havacılık sektörünün atmosfere saçtığı karbondioksit emisyonlarının ölçülüp dikkate alınmadığı saptanmış durumda. Dolayısıyla kayıtlar dahilinde olmayanlar ekonomik girdilerde ve çıktılarda söz konusu edilmiyor. Ulusötesi şirketler yalnız kirli teknolojilerini ve üretimlerini geliştirmekte olan ülkelere taşıyarak açıklardan yararlanmaya çalışmıyorlar. Aynı zamanda *Karbon Ticareti* (*Carbon Trade*) adı altında etkinliklerini sürdürmeyi planlıyorlar. Mesela, Brezilya'nın yağmur ormanlarında mahvettikleri bir gökyüzü parçasını Kuzey Kore'de ağaç dikerek yamamayı düşünüyorlar. Böylece ucuz iş gücü ve ucuz doğal kaynaktan yararlanıp üstelik de kendini çevreci olarak tanıttacak. Ama o ağaç o ülkenin doğası için uygun mu? Yoksa diğer bitkilere ve

canlılara hastalık mı saçar? Ya da ekolojik sistemin bir parçası olan mikroorganizmaları ve o ekolojik zincirden beslenen diğer canlıları hesaba katmak işlerine gelmiyor. Bir başka deyişle; kapitalizm yeşil etkinliği atmosferi özelleştirme çabasıyla sürdürmek istiyor.

Öte yandan küresel ısınma ilk etapta yaşamını yalnızca topraktan kazananları doğrudan etkiliyor gibi gözüküyor. Çiftçiler sürekli kuraklıktan, ya da sel baskınlarından

söz ederken biz kentte yaşayanlar bu sorunların doğrudan muhatabı değilmisiz gibi bir kanaate varabiliyoruz. Belki de böylesi bir bilinç kopukluğu endüstriyalizmin daha çok işine yarıyor. Örneğin, 2005 yılının Aralık başında Kanada'nın Montreal kentinde yapılan İklim Konferansında Eskimo olarak bilinen *Inuitler* bir yaşam değişikliğinden söz ettiler. Geleneksel beslenmelerine uygun olarak doğadan yiyecek bulmalarının artık çok zorlaştığını vurguluyorlar. Konferansta bulunan Kuşugak adlı bir yerli küresel ısınmanın yaşamlarını ne kadar tehdit ettiğini şöyle ifade ediyor: "Ben çocukken tüm gün dışarıda olurduk. İçeriye yalnızca yatacağımız zaman girerdik. Şimdi ise değil güneş kremi sürmek, onu giysek de çözüm değil. Yiyecek bulamıyoruz. Endüstriyel toplumun yiyecekleri sağlığımızı bozuyor"(zmag.org). *Inuitlerin* kendi geleneksel beslenme biçimlerinden uzaklaşmak zorunda kalmaları küresel ısınmanın kültürel çeşitliliği de yok ettiğini gösteriyor.

Kadınsanız Dikkat! Adınız Felaketlerle Sıkça Anılabilir

İklimsel adaletten söz ederken kasırga ve hortumlara verilen isimler de dikkat çekiyor. Eskiden bu tür felaketlere isim vermek kolaymış, çünkü hepsine kadın adları verilip geçilirmiş. Ama kadınlar erkek egemen toplumda eşit hak arayışlarına girişince iş zorlaşmış. Bugün ise Q harfinin saf dışı bırakılıp İngiliz alfabesinin baş harfleri esas alınarak sözde rasgele isimler türetiliyor. Günümüzde kasırga adlarının hala yüzde 90'i kadın adlarından oluşuyor. New Orleans'ın kara derili insanlarını çaresiz bırakan *Katrina*, ya da Meksika'yı kasıp kavuran *Lisa* kasırgası gibi. Gelecek yıllarda her yıl kullanılacak isimler arasında yüzde 10 oranında *Peter*, *Alberto* ve *Rodríguez* gibi erkek isimleri de serpiştirilmiş. Bereket versin biz doğulu kadınlar "benim adım menüden ne zaman çıkar?" diye hayıflanmak durumunda değiliz. Çünkü liste şimdilik batılı isimlerden oluşuyor.

Bu tür felaketler için kadın isimlerinin uygun görülmesini (hırçın anne vb) kötü annelikle özdeşleştirenler olduğu kadar, kadına dini kurumlar tarafından biçilen değer de etkili. Örneğin; "kadın şeytandır, kadın katıp

karıştırandır, kadın cadıdır, yıkıcıdır" vb deyimler kapitalistlerin iklim değişiminde cins ayrımını da vurguladıklarını açıkça gösteriyor. Bir başka deyişle Kapitalizm felaketleri isimlendirirken dahi erkek egemen toplumun normlarını öne çıkarıyor.

Yeşil Kapital İçin Yeşil Teknoloji

İklim değişimine karşı küresel önlemler alma konusunda acaba var olan teknolojileri çöpe atıp (ki, kapitalizm bunları geri kalmış ülkelere pazarlıyor) yerine yeşil teknolojiler kullanmak ne kadar çözüm olacak? Bir başka deyişle kapitalizm, kirli teknolojilerle sonunu daha hızlandırdığını görüp önlemler alma yoluna gidiyor. Hatta *ekolojik yatırımlara* kucak açabiliyor. İçlerinde gelişmekte olan ülkelerin de olduğu bazı firmalar temiz enerji politikaları geliştirerek küresel ısınmayı azaltan teknolojiler öneriyorlar. Ya da karbondioksit emisyonlarını azaltan teknolojiler kullanma hangi kriterlere göre denetlenecek?

Bugün kapitalizmin kendi kısır döngüsünde etkinliğini sürdürdüğü bir gerçek. *Önce kirlet, sonra temizle kar et* mantığı New Orleans'daki felaket sonucunda açıkça görüldü. Ortamın toksik atıklardan temizlenmesi ve New Orleans'ın yeniden yapılandırılmasında pastadan en büyük payı alan Exxon-Mobil ve Halliburton gibi ulusötesi devler oldu. Benzeri şirketler iklim kontrolü politikasını da bu mantıkla hazırlıyorlar. Örneğin, sera gazı emisyonlarını sıkıştırıp depolamak ve toprağa gömmek de yeşil teknolojilerden sayılıyor. Ayrıca birçok firma "*ekolojik serbest pazar ekonomisi*"nden söz

İklimsel adalet insanın doğayla uyumlu yaşamıyla olası. Yıkılanı onarma ancak yaşam biçimimizi değiştirmekle mümkün. Sera gazlarını azaltmak ve dünyayı yaşanabilir hale dönüştürmek için sürdürülebilir teknolojilerin önemi ortada. Fakat bu teknolojilerin merkezi değil desentralize edilerek yerel ölçekte olması sağlanıp, halk tarafından denetlenebilmesi gerekli. Bugün üretilen yeşil teknolojiler kontrolü ve bakımı yine merkezi sisteme bağlı olduğu sürece hiçbir şeyin değişmeyeceği açık.

ediyor. Hatta Dünya Bankası IMF ve Dünya Ticaret örgütü bile uygulamaları ve politikalarıyla alternatif bir dünyadan söz etmeye başladı. Kısacası Yeşil teknolojilerle Kapital'i yeşillendirerek "sürdürülebilir kalkınma"ya devam etmenin yollarını arıyorlar. Çünkü New Orleans felaketinde görüldü ki, oluşan zarar sigorta şirketlerinin dahi karşılayamayacağı düzeye ulaşabilir[5].

Desentralizasyon

Bizim bir başka dünyamızda ise güneş herkese eşit yansıyor. İklimsel adalet insanın doğayla uyumlu yaşamasıyla olası. Yıkılanı onarma ancak yaşam biçimimizi değiştirmekle mümkün. Sera gazlarını azaltmak ve dünyayı yaşanabilir hale dönüştürmek için sürdürülebilir teknolojilerin önemi ortada. Fakat bu teknolojilerin merkezi değil desentralize edilerek yerel ölçekte olması sağlanıp, halk tarafından denetlenebilmesi gerekli. Bugün üretilen yeşil teknolojiler kontrolü ve bakımı yine merkezi sisteme bağlı olduğu sürece hiçbir şeyin değişmeyeceği açık. Öte yandan gerçekleri anlayabilmemiz ve paylaşabilmemiz için bağımsız medya organlarına gereksinim var. Örneğin, *Indymedia* bağımsız haber yayma organı alternatif bir teknoloji ürünü. Çünkü desentralizasyon ile yalnızca yerel elitlerin katılımı değil, isteyen herkesin bilgi paylaşabilmesi mümkün kılınmış. Ayrıca desentralizasyon ekonomik anlamda yerel kaynaklara ve halk gücüne dayanır. Bunun yanında gücün eşit paylaşılmasını da gerektirir. Yoksa günümüzün endüstriyalist toplumunda da *kendin yap paketleri (do it yourself)* mevcut. Bu yolla mesela kendi rüzgar türbinimizi kendimiz yapabiliriz. Ancak kendimiz işletemeyiz, çünkü bozulduğunda parçası ve teknik işçiliği için yine merkezi bir kuruma başvurulmak zorunda; ya da çöpe atıp yenisini almak zorunda kalırız. Dolayısıyla sürdürülebilir teknolojilerde kontrolün ve karar mekanizmasının da kullanıcıya yani halka bırakılması önemli. Bu durum, gücün eşit paylaşılması demektir. Yoksa gücün eşit paylaşılmadığı ya da doğrudan demokratik bir ortamın olmadığı durumda ne desentralizasyondan söz etmek mümkün ne de iklimsel adalet aramak olası değildir. Caz müziğinin beşiği olan New Orleans'daki kara derili kardeşlerimiz bugün artık acılarını

yalnızca geleneksel müzikleriyle ifade etmiyorlar. Alternatif bir toplumun önemini, havanın suyun korunmasının ancak eşitlikçi bir sistemle olacağını "Hip Hop" müziğinin isyan melodilerinde haykırıyorlar.

[1] www.climatechangeaction.org

[2] www.4million.org

[3] www.worldchanging.com

[4] worldchanging.com

[5] Yazının New Orleans bölümü; 17-18 Aralık 2005'de Wanganui, Yeni Zelanda'da yapılan Anarşist Konferans'taki "Ortak Zemin" (Common Ground) katılımcısının canlı gözlemlerine dayanan sunusundan aktarılmıştır.

[6] www.corpwatch.org

Kaynakça

- 1) www.commonground.org
- 2) www.exxonsecrets.org
- 3) www.prwatch.org
- 4) www.corpwatch.org
- 5) www.4million.org.nz/understanding/faq.php#whatisglobal
- 6) www.zmag.org/content/showarticle.cfm?SectionID=30&ItemID=6483
- 7) www.worldchanging.com/archives/002434.html
- 8) www.foei.org/publications/link/rights/46.html
- 9) <http://climatechangeaction.blogspot.com/2005/11/what-is-future-of-action-on-climate.html>
- 10) http://www.fao.org/documents/show_cdr.asp?url_file=/docrep/006/ad708e/ad708e05.htm
- 11) http://www.motherearthnews.com/library/1980_March_April/Comtek_79